

BONAVENTŪRAS PAULIUKEVIČIUS — LITERATŪROS KRITIKAS

B. PRESKIENIS

1930—1940 metais Tarybų Sąjungoje gilią vagą lietuvių marksistinės literatūrinės kritikos bare yra išvaręs B. Pauliukevičius, pasirašinęs Džugo slapyvardžiu. Pro jo dėmesį, kaip nurodo prof. B. Pranskus, nepraėjo bemaž nė vieno, tuo metu Tarybų Sąjungoje gyvenusio lietuvių rašytojo kūryba. B. Pauliukevičius turėjo literatūros kritikui reikiamą teorinį pasiruošimą: buvo baigęs aspirantūrą, rašė kandidatinę disertaciją. Dideli B. Pauliukevičiaus, kaip rašytojo, nuopelnai vystymusi proletarinės lietuvių prozos, kurią jis pagilino, įvedė naujų temų. Jo literatūrinį darbą labai gerai įvertina tai, kad jis buvo priimtas į TSRS Tarybinių rašytojų sąjungą. Minėtinas B. Pauliukevičius ir kaip grožinės literatūros vertėjas ir komunistinės spaudos žurnalistas. Anksti įsijungęs į revoliucinį judėjimą, jis daug prisidėjo prie komunistinės spaudos leidimo, platinimo. 1926 m. pradžioje Lietuvos Komunistų partijos pradėto leisti legalaus žurnalo „Skardas“ oficialiuoju redaktoriumi partijos pavedimu pasirašinėjo B. Pauliukevičius. Vėliau jis kurį laiką dirbo Vokietijoje ėjusio LKP CK organo „Balso“ redakcijoje, taip pat siuntinėjo straipsnius į užsienio lietuvių pažangiąją spaudą. Atvykęs į Tarybų Sąjungą, Minske dirbo laikraščio „Raudonasis artojas“ redakcijoje, parašė daug straipsnių į Maskvoje leidžiamą „Priekalo“ žurnalą. Taigi, jis pasireiškė įvairiose literatūrinio darbo srityse ir visur dirbo su komunistui būdingu nuoširdumu ir atsidadavimu.

Jau ir „Balse“ pasireiškęs literatūros kritikos srityje, B. Pauliukevičius sistemingą kritiko darbą dirbo 1931 metais, apsigyvenęs Tarybų Sąjungoje. Jis daugiausia nagrinėjo Tarybų Sąjungoje gyvenančių lietuvių rašytojų kūrybą, padėdamas jiems augti idėjinių ir meninių atžvilgiais. Šioje jo kritikinėje veikloje galima išskirti dvi kryptis. Viena, tai gana plačios recenzijos apie atskirus kūrinius (pvz., apie B. Pranskaus eilėraščių rinkinį „Audringosios jėgos“, apie jo eiliuotą romaną „Jonas Stumbrys“, apie E. Tautkaitės apsakymų rinkinį „Partijos kurjerė“). Antra, tai trumpesni straipsniai — pastabos apie atskirus lietuvių proletarinis rašytojus, kur jis apžvelgia tų rašytojų pasiekimus ir trūkumus. Iš šios rūšies įvairiomis progomis parašytų kritinių-apžvalginių straipsnių minėtini tokie: „Kovokime už literatūros kokybę“, „Daugiau realių kovos vaizdų poezijoje“, „Apie mūsų poeziją“, „Apie BTSR tarybinių rašytojų lietuvių sekcijos poeziją“, „Išgyvendinkim mūsų poezijos trūkumus“ ir kt. Beveik visi šie straipsniai, spausdinti „Priekale“ ir „Raudonajame artujuje“, įdėti į prof. B. Pranskaus paruoštą B. Pauliukevičiaus knygą „Berno vargai“, išleistą 1960 metais. Jeigu recenzijose apie atskirus kūrinius kartais jaučiamas nepakankamas kritiškumas, ypač vertinant

B. Pranskaus kūrybą¹, tai trumpesniuose straipsniuose kritikas yra reiklus ir griežtas tiek idėjinių trūkumų, tiek ir meninės formos atžvilgiu. Pats būdamas prozaikas, jis šiuose straipsniuose plačiau ar siauriau nagrinėja A. Merkytės (Lavėnos Liudos), F. Vaišnoro (F. Sodainio), A. Dabulevičiaus, V. Skardžiaus (V. Viskaro), V. Kopkos (V. Meilučio), o taip pat daugelio pradedančiųjų poetų, bendradarbiavusių „Raudonajame artijoje“, kūrybą. Šie B. Pauliukevičiaus straipsniai bemaž vieninteliai kritikos atsiliepimai apie tuos autorius². Jeigu B. Pranskus daugiau analizavo to laikotarpio prozos kūrinius, tai poetų kūrybą — B. Pauliukevičius. Kritikas kovojo už proletarinės literatūros tolesnį idėjinį augimą, pastabiai ir įtikinamai atskleidė kai kuriuos idėjinius trūkumus, dar sutinkamus rašytojų kūriniuose. Pavyzdžiui, jis kritikavo atskirus E. Tautkaitės apsakymus, F. Vaišnoro eilėraščius už paviršutinišką, negilų priešų pavaizdavimą. Šie rašytojai priešą atvaizdavo labai negudrų, už mylios matomą, tarsi, kaip nurodo kritikas, jis būtų su kažkoku ženklu kaktose: jis labai lengvai pastebimas ir nugalimas. Toks priešų pavaizdavimas silpnina liaudies revoliucinį budrumą, užuot jį kėlęs. B. Pauliukevičius pastebėjo, kad dar neretai eilėraščiuose, vaizduojančiuose kolūkinį kaimą, yra paviršutiniškumo, silpnai parodomi prieštaravimai, kova tarp nauja ir sena, nutyliami sunkumai. Nurodydamas, kad „visuomeninio meno vertė matuojama tuo, kaip, koku gilumu ir kokia apimtimi jis perduoda savo laiko, savo kartos ir klasės patyrimą, ir koks idėjinis šio patyrimo turinys“³, kritikas reikalavo iš rašytojų giliau, plačiau atspindėti tikrovę, liaudies gyvenimą, socializmo statybą. Jis pabrėžė, kad „tikru Lietuvos proletariato kovų dainium gali būti tik tas poetas, kuris betarpiu ir glaudžiai susirišęs su kovojančiomis darbo masėmis, kuris pats aktyviai dalyvauja toj kovoje, kuriam darbo masių kova ne stebėjimo objektas, bet gyvybės šaltinis“⁴. Geras, gilus gyvenimo pažinimas yra viena iš svarbiausių sąlygų, apsprendžiančių kūrinių lygį.

Teigiama E. Tautkaitės apsakymų ypatybe kritikas laiko tai, kad rašytoja vaizduoja artimą, gerai ir nuodugnai jai pažįstamą gyvenimą — darbininkų moterų gyvenimą. Iš kitos pusės, B. Pauliukevičius įtikinamais pavyzdžiais parodo, kaip iš silpno gyvenimo pažinimo išplaukia kūrinių schematiškumas, blankumas. Tai ryškiai pailiustruoja, pavyzdžiui, F. Vaišnoro poemos „Mykolas Samuolis“ pagrindinio veikėjo buožės Samuolio paveikslas. Kada autorius vaizduoja caro laikų buožę, pažymi kritikas, tai sugeba keliais būdingais bruožais pateikti tikrai kraugerišką šio „geraširdžio“ vaizdą, o kai piešia buožę kolūkių kūrimosi metu, tai jis visai blankus. Šį reikškinį kritikas aiškina tuo, kad ankstesnį buožę poetas gerai pažino, net pats patyrė jo išnaudojimą, todėl ir sugebėjo konkrečiai, apčiuopiamai nupiešti; nepažindamas šių laikų buožės-kenkėjo, F. Vaišnoras pavaizdavo jį pagal laikraščių korespondencijas arba pasakojimus. Todėl vietoj gyvo paveikslas išėjo schema⁵.

Kovodamas už idėjinį proletarinių rašytojų augimą, kritikas taip pat daug dėmesio kreipė į kūrinių meninį lygį, plačiai nagrinėjo, kokiomis priemonėmis yra išreikštas turinys. Tai buvo būdinga visai to meto lietuvių marksistinei literatūrinei kritikai. Gilesnę meniško klausimo analizę nulėmė ta aplinkybė, kad to meto proletarinėje literatūroje vis ma-

¹ Žr. B. Pranskus. Bonaventūras Pauliukevičius.— Kn. B. Pauliukevičius, Berno vargai, Vilnius, 1960, p. 19.

² Ten pat, p. 20.

³ Džugas, D. Zalionio „Audringosios jėgos“.—„Priekalas“, 1933, Nr. 1, p. 18.

⁴ Ten pat, p. 19.

⁵ Džugas, Apie B TSR tarybinių rašytojų lietuvių sekcijos poeziją.—„Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 8.

žiau pasirodydavo tų idėjinio pobūdžio klaidų, kurios anksčiau būdavo sutinkamos kai kurių rašytojų kūryboje. Idėjinis literatūros augimas apsprendė didesnį rūpinimąsi kūrinio formos klausimais. Be to, meninės specifikos, literatūros kokybės klausimai tuo metu buvo plačiai svarstomi visoje tarybinėje literatūrinėje kritikoje. Šiais klausimais plačiai buvo kalbama pirmajame rašytojų suvažiavime. „Pirmasis Visasąjunginis tarybinių rašytojų suvažiavimas,—rašė straipsnyje „Kovokime už literatūros kokybę“ B. Pauliukevičius,—ir mūsų literatūroj turėtų būti naujo etapo, aukštesnio mūsų literatūros laipsnio pradžia. Mes turėtume griežtai pastatyti mūsų literatūros kokybės pakėlimo klausimą ir kovoti prieš visokį literatūrinį broką“⁶.

Nagrindamas, kaip jau minėta, daugiausia poetų kūrybą, B. Pauliukevičius gvildeno poetinio vaizdo, poetinės kalbos, eilėdaros, ritmo, rimo ir kitus klausimus. Pagrindinis poezijos bruožas, kurį kėlė kritikas, yra vaizdingumas. „Poezijos kalba — vaizdų kalba⁷ — tai pagrindinis matas, kuriuo vertina poetų kūrybą“. „Jeigu mes galėtume būti patenkinti tuo, kas vaizduojama tuose eilėraščiuose,—rašoma straipsnyje „Išgyvendinkim mūsų poezijos trūkumus“,—tai toli gražu mus nepatenkina tai, kaip vaizduojama“⁸. Apžvelgdamas poetų kūrybą, svarbiausiu trūkumu laiko tai, kad kai kuriuose eilėraščiuose poetai aprašinėja, užuot vaizdavę. Paimęs kai kuriuos F. Vaišnorą, A. Merkytės ir kitų poetų eilėraščius, kritikas įtikinamai parodo, kad nors ir teisingos mintys, kad nors ir sklandžiai sueiliuoti atskiri posmeliai, bet poezijos nėra, tai — vien sueiliuota proza, nes tos mintys nėra poetiškos ir tokie eilėraščiai nesukelia vaizdų. Juose poetinių vaizdų vietą užima agitacinės frazės, o eilėraštis be vaizdų, kad ir kaip sklandžiai būtų sueiliuotas, lieka vien žodžių rinkiniu. Panašūs eilėraščiai skaitytojui tepasako tai, ką jis jau žino iš laikraščių ir kitų šaltinių; tokiais eilėraščiais skaitytojas tiki, bet poetinio vaizdo nepergyvena. Šias mintis kritikas labai ryškiai pailiustruoja, apžvelgdamas F. Vaišnorą eilėraštyje „Dabarties vaizdai“, pasakojantį apie socialistinę statybą. Skaitytojui, kaip nurodo B. Pauliukevičius, įdomu ne pasakojimo klausytis, o pamatyti poetiniuose naujos statybos vaizduose mūsų dabartį. „Poezijos tikslas kurti gyvus vaizdus, kurie betarpiškai veiktų skaitytojo vaizduotę, jo jausmus, jaudintų jį ir tokiu būdu daug ryškiau ir giliau atskleistų skaitytojui tą mintį, kurią autorius norėjo pabrėžti“⁹. Parodęs, kad ne visa, kas sueiliuota, yra poezija, reikalaudamas, kad eilėraščiai būtų vaizdingi, kritikas vaizdo niekada neatskiria nuo minties; poetinio vaizdo pagrindu jis laiko mintį. Be minties nėra vaizdo, be idėjos nėra meno,—pažymi kritikas. Čia iškyla ir jau mūsų minėtasis būtinumas gerai pažinti tikrovę, nes ji yra minties šaltinis¹⁰. Vadinasi, mintis turi būti poetiškai išsakyta, vaizdinga, o viena iš poetinės minties ypatybių yra jausmingumas. Kalbėdamas apie kai kuriuos F. Vaišnorą, o taip pat apie pradedančio poeto V. Viršukalnio eilėraščius, kritikas nurodo, jog jie yra sklandūs, labai lengvai skaitomi, bet jiems trūksta gilaus jausmo, ugnelės, vadinasi, viso to, kuo pasižymi nuoširdi ir gili poezija. Tokie eilėraščiai nė trupučio nesuvirpina skaitytojo sielos, nesukelia jokių gilesnių emocijų, minčių¹¹. Ragindamas pradedančiuosius poetus mokyti iš

⁶ Džugas, Kovokime už literatūros kokybę.—„Priekalas“, 1934, Nr. 12, p. 716.

⁷ Džugas, Keletas žodžių apie pradedančius poetus.—„Raudonasis artojas“, 1937, Nr. 17.

⁸ Džugas, Išgyvendinkim mūsų poezijos trūkumus.—„Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 36.

⁹ Džugas, Apie mūsų poeziją.—„Raudonasis artojas“, 1934, Nr. 40.

¹⁰ Džugas, Keletas žodžių apie pradedančius poetus.—„Raudonasis artojas“, 1937, Nr. 17.

¹¹ Džugas, Apie BTR tarybinių rašytojų lietuvių sekcijos poeziją.—„Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 8.

Janonio poezijos, kritikas iškelia jo eilėraščių emocingumą bei vaizdingumą. Janonio poezija skaitytoją patraukia, sužavi, nes poetas ne tik gerai pažino, bet jauste jautė, gyvente pergyveno tai, apie ką rašė. Štai kodėl jis sugebėjo trumpuose eilėraščiuose nupiešti ryškų vaizdą, išsakyti didelę mintį. Šiuo nuoširdumu, jausmo gilumu, vaizdingumu pasižymėjo, kaip pastebi B. Pauliukevičius, ir kai kurie A. Dabulevičiaus, A. Merkytės eilėraščiai. Tačiau kritikas nurodė ir dirbtinį kai kurių eilėraščių jausmingumą. Kad eilėraščiai būtų nuoširdžiai jausmingi, reikia, kad poetas būtų ne pašalinis stebėtojas, o tiesioginis, aktyvus aprašomojo įvykio dalyvis. Pradedančiam poetui Meteorui B. Pauliukevičius nurodo, kad šis savo eilėraštyje tik iš šalies stebi tarybinius žmones ir džiaugiasi jų darbu. „Mums būtų daug įdomiau pamatyti ir pajusti aktyvaus darbo dalyvio džiaugsmą ir pergyvenimus, kurie nepalyginamai yra gilesni ir komplikotesni už pašalinio stebėtojo džiaugsmą“¹².

Kritikas plačiai nagrinėja poetinės kalbos, stiliaus, eilėdaros klausimus. „Reikia stropiai ir atkakliai mokytis kalbos, to pagrindinio kiekvieno rašytojo, kiekvieno poeto įrankio. Juk kalba yra ta priemonė, kuria mes išreiškiame savo įspūdžius, pergyvenimus, savo jausmus, savo vidujinį ir išorinį gyvenimą“, — nurodo kritikas pradedantiems poetams¹³. Todėl, savaime aišku, kad, nemokant kalbos, poetu negalima būti. Tačiau poetinė kalba — tai eiliuota kalba, todėl poetas turi būti gerai susipažinęs su eiliuotos kalbos savybėmis. Nurodęs pradedantiems poetams, jog pagrindinė eiliuotos kalbos savybė yra ritmas, B. Pauliukevičius pažymi, kad ši priemonė padeda poetinei kalbai pasiekti aukščiausią išraiškumo bei jausminės įtampos laipsnį, kad ritmiškai organizuota kalba įgyja ypatingą poveikį¹⁴. Didelį dėmesį skyrė ir rimo klausimams, laikydamas rimą viena iš svarbiausių poezijos vaizdingumo bei muzikalumo priemonių. Nurodydamas, kokie silpni ritmo ir rimo požiūriu pradedančių poetų eilėraščiai, kritikas ragina juos mokytis iš geriausių poezijos kūrinių. Reikia pasakyti, kad šių trūkumų buvo apstu ne tik pradedančių poetų eilėse. B. Pauliukevičius iškėlė daug pavyzdžių, kai poetai dėl ritmo arba rimo iškraipo kalbą, mintį, kai jie, kaip vaizdingai išsireiškė kritikas, atskirus žodžius dėl rimo „traukia už ausų“, tokiu būdu suluošindami savo eilėraščius. Pavyzdžiui, griežtos kritikos susilaukė kai kurie A. Merkytės rinkinio „Žingsniuojantieji jaunatvei“ eilėraščiai bei poemėlės. Kritikas pažymėjo, kad jie parašyti be galo sunkiu, mediniu stiliumi, šlubuojančiu ritmu, šabloniškais veiksmažodiniais rimais. Jis visai kitaip vertina kai kuriuos B. Pranskaus rinkinio „Audingosios jėgos“ eilėraščius, kuriuose, pagal kritiką, poetas formos lengvumo, rimo ir ritmo turtingumo atžvilgiais pasiekė didelį meistriškumą¹⁵; pažymi, kad eiliuoto romano „Jonas Stumbrys“ rimai turtingi, įvairūs ir įdomūs, kad poetas greta klasikinių rimų drąsiai naudoja naujausius rimus, pateikia čia sutinkamus sudėtinių rimų pavyzdžius. Kalbėdamas apie A. Dabulevičiaus eilėraščių rinkinį „Mano tėvynė“, B. Pauliukevičius atkreipia dėmesį į jo nepaprastai gyvą ir vaiskų stilių, nurodo, jog dauguma eilėraščių dainingi, tiesiog patys prašo muzikos. Kritiką džiugina ne tik rinkinio tematikos, bet ir eiliavimo būdų, formos įvairumas. Toks pat požiūris ir į V. Skardžiaus eilėraščius: poetas įdomus savo naujų formų ir stiliaus ieškojimais.

¹² D ž u g a s, Apie mūsų poeziją.—„Raudonasis artojas“, 1934, Nr. 40.

¹³ D ž u g a s, Keletas žodžių apie pradedančius poetus.—„Raudonasis artojas“, 1937, Nr. 17.

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ D ž u g a s, D. Zalonio „Audingosios jėgos“.—„Priekalas“, 1933, Nr. 2, p. 60.

Matome, kad B. Pauliukevičius pabrėžė poeto individualybės reikšmę, suprato, jog supanašėjimas, nusibodusių poetinių šampų kartojimas yra svetimas ir žalingas poezijai. Tačiau kartu nurodė, kad joks originalumas nieko neduos eilėraščiui, jeigu jame nebus aktualaus, reikšmingo turinio, svarių naujų minčių ir gilaus jausmo. Pažymėdamas, pavyzdžiui, kad V. Skardžiaus eilėraščiuose sutiksime visai originalių posmų, kritikas kartu nurodo ir jo temų aktualumą.

Ta pati mintis pabrėžiama, aiškinant pradedantiems poetams apie poetinių priemonių vartojimą. Nurodydamas, kad, pavyzdžiui, metafora, palyginimas yra svarbios vaizdingumo priemonės, kritikas kartu stipriai akcentuoja tai, kad joks beprasmių žodžių, prašmatniausių metaforų, palyginimų kombinavimas neduos gilaus meniško vaizdo, nes vaizdai reikalinga idėja, mintis¹⁶. Įvairios poetinės priemonės, kaip pažymi B. Pauliukevičius, padeda poetui geriau atskleisti vaizduojamosios tikrovės bruožus, praturtina vaizduojamojo daikto pažinimą, iškelia jo apibūdinimui naujus reiškinius, praplečia jo ypatybių pažinimą¹⁷, gi ne vietoj pavartotos jos ne tik nepadeda paryškinti tą ar kitą tikrovės bruožą, bet iškraipo tikrovę. Taigi, ne poetinių priemonių gausumas ir ryškumas, ne stiliaus originalumas eilėraščiui daro vaizdingus ir giliai meniškus. Pavyzdžiui, J. Janonio „Kumečio daina“ parašyta labai paprastai, bet tai yra giliai meniškas eilėraštis. Šią mintį B. Pauliukevičius teigia pradedantiems poetams, davęs įžvalgią šio eilėraščio analizę. Reikia žiūrėti, kaip teisingai, kaip giliai, kaip plačiai poetas pavaizdavo tikrovę — štai kas sudaro eilėraščių meniškumą. Siekiant novatoriškumo, reikia gerai pažinti gyvenimą, žmones, sugebėti surasti naujus reiškinius ir teisingai juos apibendrinti. Majakovskio, kaip novatoriaus, jėga, pažymi kritikas, yra ne formalistiniai ieškojimai, o aukšto idėjiškumo ir meninio meistriškumo susijungimas. Jo novatoriškumo paslaptį sudaro tai, kad poetas sugebėjo eiti koją į prieką su savo epocha, mokėjo surasti didelę temą ir priemones jai išreikšti, perteikti gilų epochos turinį¹⁸.

Kritikas taip pat pateikia pastabų apie meno paprastumą, laikydamas, jog tai yra kiekvieno tikro poeto gyvybės klausimas; paliečia meistriško paprastumo ir liaudiškumo santykį. Pastebėdamas, kad vietoj paprastai, meistriškai parašytų eilėraščių sutinkame prastai ir painiai parašytų eilėraščių, kritikas kovoja tuo pačiu prieš melagingą liaudiškumą, prieš „falšyvą“ folklorinį stilizavimą, ragina poetus siekti vaizdo aiškumo, tikslumo ir išraiškingumo, pataria visų šių savybių mokytis iš tautosakos, iš geriausiųjų rašytojų¹⁹.

B. Pauliukevičius pirmasis pakėlė griežtą balsą prieš kai kurių poetų nepaisymą elementariausių kirčiavimo dėsnių, prieš visišką nesirūpinimą kirčiavimu. Pavyzdžiui, nagrinėdamas F. Vaišnorą eilėraštį „Dabarties vaizdai“, kritikas nurodo, jog poetas, visiškai nesiskaitydamas su žodžio kirčiu, tempia jį ten, kur reikalinga jo eilėavimo pėdai. Kirčio nepaisymas padaro eilėraštį ne tik sunkiai skaitomą, — jis nustoja bet kokio muzikalumo²⁰. Kirčiavimo ignoravimas, kaip nurodė kritikas, yra dažnas reiškinys F. Vaišnorą, A. Dabulevičiaus, A. Merkytės ir kitų poetų eilėraščiuose.

Liesdamas įvairius meninės specifikos klausimus, kritikas parodė, jog stambūs kūrinių trūkumai, meninės specifikos nepaisymas didele da-

¹⁶ D ž u g a s, Keletas žodžių apie pradedančius poetus.—„Raudonasis artojas“, 1937, Nr. 17.

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ D ž u g a s, Poezijos plenumas.—„Priekalas“, 1936, Nr. 4, p. 231.

¹⁹ Ten pat, p. 233.

²⁰ D ž u g a s, Kovoje už literatūros kokybę.—„Priekalas“, 1934, Nr. 12, p. 718.

limi išplaukia iš to, kad kai kurie rašytojai, turėdami ryškų poetinį talentą, nepakankamai dirba, patys nepakankamai rūpinasi savo kūrinijų kokybe. Taip kritikas paaiškina A. Merkytės kai kurių eilėraščių poetinį blankumą. „Poetinė kultūra įgyjama tiktai per stropų ir nuolatinį darbą, per stropų mokymąsi“²¹. Savo straipsnyje „Daugiau realių kovos vaizdų poezijoje“ B. Pauliukevičius rašytojams primena M. Gorkio žodžius: jei mūsų rašytojai taip uoliai mokytųsi, kaip uoliai rašo, tai mes sulauktume dar gražesnių rezultatų. Kritikas ragino poetus, prozaikus daugiau dirbti, mokytis iš literatūrinio palikimo. Aštrų straipsnį „Kovokime už literatūros kokybę“ B. Pauliukevičius baigia žinomo rusų rašytojo L. Sobolevo žodžiais, kurie ir dabar rašytojų bei literatūros kritikų nuolat kartojami: „Partija ir valdžia davė rašytojams viską, o atėmė tiktai vieną — teisę blogai rašyti“²².

Taigi, B. Pauliukevičius, plačiai apžvelgdamas atskirus kūrinius, reikalavo griežtai kovoti prieš bet kokį schematiškumą, abstraktumą, už kalbos grynumą, muzikalumą. Jis taip pat nurodė, kad ir leidinių redaktoriai turėtų būti reiklesni, nepraleistų silpnų kūrinių.

Cia daugiau buvo apžvelgti klausimai, susiję su poezija, kaip antai: eilėdaros, rimo, ritmo, kalbos ir kiti klausimai. Tuo metu literatūrinė kritika gana plačiai nagrinėjo teorinio pobūdžio klausimus, pavyzdžiui, tipiškumo, kūrybinio metodo, žanro ir kt. Šių problemų gvildenime nemažas vaidmuo priklauso B. Pauliukevičiui, nors jis ir nepaskyrė tam nušviesti atskirų straipsnių.

Liesdamas tipiškumo klausimą, B. Pauliukevičius parodė, kad lietuvių proletarinėje literatūroje nukrypimas nuo tipizavimo principų pasireiškė dvejai. Kai kurie rašytojai stengėsi sąžiningai aprašyti atskirus faktus, nemokėjo pakilti virš jų, juos apibendrinti bei pagilinti, suvokti jų esmę. Tokiu keliu eidami, rašytojai galvojo pasiekti kiek galima didesnę tikroviškumą, sustiprinti kūrinių realistinį pobūdį. Tačiau toks aprašinėjimas, kaip parodė kritika, kėlė sužetinį sujauktumą, trukdė sukurti ryškius personažus, o taip pat temdė kūrinio idėją. B. Pauliukevičius rašytojams nurodė, kad vaizduoti ir aprašinėti yra visiškai skirtingi dalykai. Aprašymas duoda paviršutinius reiškinių bruožus, pateikia tartum jo fotografiją. „Vaizduoti gi kokį daiktą ar reiškinį, vadinasi, pamatyti tame daikte ar reiškinyje charakteringus, tipiškus jo bruožus, pažvelgti į jį ne paviršutiniškai, bet giliau“, — rašė kritikas straipsnyje „Keletas žodžių apie pradedančius poetus“²³. Jis pabrėžė, kad menininkas, iškeldamas tuos esminius bruožus, piešdamas gyvą vaizdą, parodo mums tą daiktą ar reiškinį tartum naujoje šviesoje, sukelia mumyse tam tikrus jausmus, pergyvenimus²⁴. Teigiamai, kaip matėme, įvertinęs E. Tautkaitės pastangas pavaizduoti tikrai buvusius, jai gerai žinomus įvykius, B. Pauliukevičius kartu parodė, jog prisirišimas prie faktų kai kuriais atvejais kažkaip neleido rašytojai giliau parodyti tą gyvenimą, neleido kažko „prikurti“. Nagrinėdamas jos apsakymą „Prie apkalto lango“, kritikas sako: „Maža paimti apsakos pagrindan tikrai buvusį įvykį. Reikia tą įvykį meniškai apdirbti, apibendrinti, tipizuoti. J. Juraitėi tai ne visai pavyko“²⁵. Taigi, jis pafoodė, kad nusižengiama tipiškumui, kada meno tikroviškumu laikomas fotografiškas, identiškias gyvenimo reiškinijų atvaizdavimas.

²¹ Džugas, Apie B TSR Tarybinių rašytojų lietuvių sekcijos poeziją.—„Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 8.

²² Džugas, Kovokime už literatūros kokybę.—„Priekalas“, 1934, Nr. 12, p. 724.

²³ „Raudonasis artojas“, 1937, Nr. 17.

²⁴ Džugas, Keletas žodžių apie pradedančius poetus.—„Raudonasis artojas“, 1937, Nr. 17.

²⁵ Džugas, Juratos Juraitės apsakos.—„Priekalas“, 1935, Nr. 5, p. 286.

B. Pauliukevičius ir kiti kritikai iškėlė taip pat kitos rūšies nusižengimą tipiškumo principams. Rašytojai kartais visiškai nutoldavo nuo atskirų, konkrečių gyvenimo reiškinių, faktų, imdavo juos apskritai, nesistengdami jų visiškai sukonkretinti. Vietoj konkretaus gyvenimo vaizdo buvo piešiami schematiški reiškiniai ir ypač personažai. Panašių atvejų pasitaikydavo poezijoje, kur, kaip nurodė B. Pauliukevičius, neretai buvo daugiau poetiškos deklaracijos, daugiau šaukimo, negu gyvo gyvenimo, konkrečių vaizdų. Siuos klausimus B. Pauliukevičius nagrinėja straipsnyje „Kovokime už literatūros kokybę“, apžvelgdamas daugelio lietuvių proletarinių poetų kūrybą. Paėmęs F. Vaišnoro eilėraštį „Septynioliktos sukaktuvės“, skirtą Spalio revoliucijos metinėms, kritikas įtikinamai parodo, kad šis eilėraštis kiaurai abstraktus, parašytas bendrais, agitaciniais posakiais. Šio eilėraščio nepasisekimo priežastimi kritikas laiko tai, kad poetas stengiasi apie viską kalbėti, „apimti visą Tarybų Sąjungą... ir net visą kapitalistinį pasaulį ir, be bendrų skambių frazių, jis tam eilėraštyje mums nieko daugiau nedavė“²⁶. B. Pauliukevičius pastebi, jog rašyti apie Spalio sukaktį tokia standartine schema galima tik nė kiek neįsigilinus į būdingus mūsų tikrovės bruožus. „Mūsų socialistinės statybos tikrovė taip turtinga ryškių faktų, kad užtekę būtų poetui paimti vieną tokį konkretų faktą ir per jį poetiniais vaizdais parodyti charakteringus septynioliktųjų Spalio sukaktuvių bruožus“²⁷. Tokios pat kritikos susilaukė V. Skardžiaus eilėraštis „Mūsų miestas“. Didžiausia eilėraščio yda — abstraktumas, o jis išplaukia iš to, kad poetas užsibrėžė duoti Spalio išugdyto miesto vaizdą. Dėl to išėjo vien tik schema, o miesto vaizdo nėra. Skaitytojui būtų įdomu pamatyti ne apskritai miesto schemą, o konkretų poetinį miesto vaizdą²⁸. Kritikas teigia, jog poetai pasiekia žymiai didesnius laimėjimus, kai ima apdainuoti konkretų faktą, mokėdami jį apibendrinti. Tai akivaizdžiai rodo F. Vaišnoro eilėraštis „Kaimą aplankant“. Jeigu ne vienas šio poeto eilėraštis pasižymėjo abstraktumu, tai čia, kaip nurodo kritikas, jau yra ne tuščios frazės, o pateiktas vaizdas²⁹. Apžvelgęs kai kuriuos F. Vaišnoro eilėraščius, kritikas pažymi, kad poetas yra daug gilesnis, nuoširdesnis ir poetiškesnis tuose eilėraščiuose, kurie susiję su jo paties išgyvenimais, su jo autobiografiniais faktais. Kitos rūšies eilėraščiuose vietoj konkretaus, gyvo vaizdo neretai sutinkama schema. Pats artimiausias F. Vaišnoro uždavinys, nurodo B. Pauliukevičius, išmolti giliau, nuodugniau, konkrečiau vaizduoti tikrovę. Vadinasi, kritikas stengėsi parodyti, kaip teisingai suprstas konkretumas sustiprina eilėraščio poetinį lygį, pakelia jo meninę vertę.

Abstraktumas, schematiškumas, kaip nurodė kritika, buvo jaučiamas ne tik vaizduojant atskirus reiškinius, bet ir piešiant personažus. Prieš tokį schematiškumą daug kovojo ir B. Pauliukevičius. Kritikas parodė, jog dažnai lietuvių proletarinėje literatūroje personažų schematiškumo, blankumo priežastis buvo ta, kad ne vieno rašytojo personažai buvo nupiešti tik dviem spalvomis: arba vien šviesiomis — tai liaudies atstovai, arba vien tamsiomis — tai liaudies priešai, išnaudotojai. Toks personažų charakterizavimo būdas buvo ypač ryškus E. Tautkaitės apsakymuose. Kalbėdamas apie E. Tautkaitės apsakymo „Dvylika“ dvarininką, kritikas nurodo, jog tai yra plakatiškai juodomis spalvomis nutapyta dvarininko schema. Piešti priešą vien tik žiaurų — tai paviršutiniškas vaizdavimas, nes priešas dažnai apsimeta labai žmogišku, švelniu, ir ne kiekvienas sugeba įžiūrėti jo išnaudotojišką veidą. Kritikas nepritarė ir teigiamų

²⁶ D ž u g a s, Kovokime už literatūros kokybę.—„Priekalas“, 1934, Nr. 12; p. 719.

²⁷ Ten pat, p. 718—719.

²⁸ Ten pat, p. 721.

²⁹ Ten pat, p. 719.

veikėjų, revoliucionierių idealizavimui, kuo pasižymėjo E. Tautkaitės apsakymai. Rašytoja, pavyzdžiui, piedadama dviejų jaunų pagrindininkų santykius, pagrindinį darbą ir meilę, kaip nurodo kritikas, laiko kažkokiais nesuderinamais dalykais. „Laikas būtų mesti vaizduoti mūsų literatūroj revoliucionierius kažkokiais ne šios žemės sutvėrimais, asketais, be žmoniškų palinkimų ir silpnųjų, idealiomis schemomis, kažkokiais užsuktai automatais. Mes norime matyti mūsų literatūroj tipus realių žmonių revoliucionierių, ir kad tie paprasti žmonės, o ne kokie viršžmogiai bei asketai, varo revoliucinę kovą ir sunkiausiose palėpės sąlygose“³⁰. Toks personažų idealizavimas, o taip pat schematiškumas bei blankumas išplaukė iš to, kad rašytojai kartais nepakankamai atskleidė individualų žmogaus charakterį, nepakankamai išryškino jo psichologiją. Ryškių personažų, kurie patrauktų skaitytoją iš pirmos pažinties su jais, rašytojas negalės sukurti, jei giliau neatskleis veikėjų psichologijos. Pavyzdžiui, E. Tautkaitė daugiau aprašinėja veikėjų pergyvenimus, o ne konkrečiai juos pavaizduoja. „Aišku, daug lengviau yra pasakyti, jog „pakilo keršto ugnis“, „neapsakomas skausmas draskė joms sielas“, negu pastebėti ir parodyti tuos charakteringus judesius ir bruožus, kurie išreiškia tą kerštą ir neapsakomą vidurinį skausmą“³¹.

Kalbėdamas apie personažų charakterizavimą, jų tipiškumą, B. Pauliukevičius reikalavo ne tik atskleisti veikėjų psichologiją, parodyti jų poelgius, bet nuolat pabrėždavo, kad visi veikėjų poelgiai būtų pagrįsti konkrečiomis gyvenimo sąlygomis, išplauktų iš jų charakterio vystymosi logikos. Jis nurodė, kad dažnai apsakymuose veikėjo poelgiai prieštarau-davo jo būdai, ypatybėms. Kritikas pastebėjo, kad veikėjai kūrinys gyvena savo gyvenimą, ir todėl jų negalima stumdyti, nes toks stumdymas uždeda dirbtinumą, natūralumo antspaudą. Šį savo teiginį įtikinamai pagrindžia, kalbėdamas apie A. Merkytės vaizdelio „Ona Miškinienė“ pagrindinius veikėjus Oną ir jos vyrą Joną. Jonas, anksčiau padėjęs savo žmonai šviestis, dabar kažkodėl nenori, kad ji mokytųsi. Jis net palieka žmoną ir sūnų, kai sužino, kad ji, kaip geriausia studentė, pasiunčiama mėnesiui į kurortą. Kritikas pastabiai nurodo, jog skaitytojui visiškai neaišku, kodėl Jonas taip pasikeitė. „Visi šie autorės tvirtinimai niekuo nepagrįsti: nei Jono charakteriu, nei jo psichologija, nei jo pasaulėžiūra, ir todėl neįtikinantys“³².

Siose pastabose apie aukščiau minėtą A. Merkytės vaizdelį kritikas iškelia daug svarbių minčių, liečiančių personažų charakterizavimą. Pirmiausia — kad jie veiktų pagal charakterio vystymosi logiką, poelgiai neprieštarautų jų būdai. Nurodydamas, kad vaizdelyje tik girdime apie Joną, o jo nematome, kritikas pabrėžia, jog veikėjo charakteris geriausiai išryškėja veiksmu. Čia taip pat pakeliamas balsas prieš aukščiau jau minėtus trūkumus: suidealintų personažų kūrimą; nurodoma, jog blankūs personažai atsiranda dėl to, kad rašytojai gerai nepažįsta vaizduojamojo gyvenimo.

Kritikas taip pat lietė žanro, įvairių poezijos formų klausimus. Kalbėdamas apie Tarybinių rašytojų sąjungos III valdybos plenumą, kritikas pažymėjo, kad čia buvo pasisakoma už monumentalines epo formas tarybinėje poezijoje. „Mūsų didžiulio krašto socialistinės statybos didvyrių, mūsų didvyriškos epochos atvaizdavimas poezijoje reikalauja monumentalinių formų“³³. B. Pauliukevičius pažymėjo, jog tarybinė poezija siekia sukurti didžiulius, monumentalius šių laikų tikrovės vaizdus, kad lyrika negali sukurti monumentalius charakterius bei atvaizduoti visoje platu-

³⁰ Džugas, Juratos Juraitės apsakos.—„Priekalas“, 1935, Nr. 5, p. 284.

³¹ Ten pat, p. 286.

³² Džugas, Kovokime už literatūros kokybę.—„Priekalas“, 1934, Nr. 12, p. 722.

³³ Džugas, Poezijos plenumas.—„Priekalas“, 1936, Nr. 4, p. 230.

moje ir gilumoje socialistinės statybos procesus. Tačiau kritikas kartu nurodė, jog tarybinė poezija neatmeta nė vienos formos, kuri gali būti vienu ar kitu būdu panaudota mūsų socialistinei tikrovei atvaizduoti³⁴. B. Pauliukevičius kovojo už lyrikos teisėtumą tarybinėje poezijoje. Tos kovos reikšmė yra tuo didesnė, jeigu prisiminsime, kad ši poezijos rūšis kai kurių poetų ir kritikų buvo ignoruojama, laikoma nelygiateise su agitacine bei propagandine poezija. B. Pauliukevičius kartu pažymėjo naują lyrikos pobūdį socialistiniame mene. Jeigu ankstesnėje lyrikoje buvo daug uždaramo ir liūdesio, tai „proletarinė lyrika ne verkšlenimo, ne liūdesio bei pesimizmo, bet pasaulinio džiaugsmo lyrika“³⁵. Kovos džiaugsmas proletarinio poeto lūpose skamba ne tik tada, kai jis dainuoja apie socialistinę statybą, bet ir vaizduojant revoliucionierių karceryje.

Liesdamas siužetines kompozicines ypatybes, B. Pauliukevičius pasisakė prieš sutinkamą kūrinių kompozicinį padrikumą, reikalavo siužetinio vientisumo, ragino rašytojus įdomiau konstruoti siužetą. Kritikas, kalbėdamas apie P. Užkalnio rašomo romano ištrauką, išspausdintą Amerikos lietuvių darbininkų literatūros draugijos žurnale „Sviesa“, pabrėžia, jog per daug iššęsti apmąstymai, nėra dinamikos, greito ir gyvo įvykių rutuliojimo. Visi šie trūkumai mažina romano įdomumą, nepatraukia skaitytojo³⁶. Teigiamu rašytojų kūrybos momentu kritikas laikė sugebėjimą gyvai vystyti siužetą. Jis pažymėjo, kad, pavyzdžiui, E. Tautkaitės apysakaitės skaitytoją patraukia vykusiai sukomponuotų įvykių eiga; skaitydamas vieną puslapį, veržiesi sužinoti, kas bus sekančiame³⁷. Ir kitiems rašytojams buvo patariama visomis jėgomis vystyti šiuos gerus svarbaus momento pradus. Iš kitos pusės, kritikas nurodinėjo rašytojams, kad, norint sukurti idomų kūrinių, neužtenka mokėti konstruoti įvykių eigą. Viena, reikia nenukrypti nuo tikrovės, o antra — šiuos įvykius meniškai atvaizduoti, įvilkti juos į ryškius meninius vaizdus.

B. Pauliukevičius kėlė ir eilėraščių kompozicinius bei siužetinius trūkumus. Nurodydamas, kad pastaruoju metu sukurtos B. Pranskaus eilės „ne atskirų, be prasmės ryšio posmų vėrimas, bet darnus poetinis lydinys, pasižymįs prasmės disciplina“³⁸, jis drauge iškelia ryškią A. Dabulevičiaus kūrybos neigiamybę — dažną prasmės, disciplinos, logiškos minties nuoseklumo stoką jo eilėraščiuose³⁹.

B. Pauliukevičius, kaip matėme, nagrinėjo daug klausimų. Jo kritiniai straipsniai rodo, koks platus buvo jo diapazonas. Šių straipsnių reikšmę sudaro, žinoma, ne tai, kad juose paliesta daug klausimų, bet jų sprendimo, nagrinėjimo lygis. B. Pauliukevičius, kaip nurodo prof. B. Pranskus, „buvo pats įžvalgiausias lietuvių literatūros Tarybų Sąjungoje stebėtojas ir kritikas“⁴⁰. Jis nagrinėjo ne vien lietuvių proletarinių rašytojų, gyvenusių Tarybų Sąjungoje, kūrybą, bet domėjosi ir Amerikos lietuvių proletarine literatūra, nurodydamas joje ir nemaža idėjinio pobūdžio klaidų: B. Pauliukevičius yra parašęs vieną kitą straipsnį, skirtą kitų tautų rašytojams, pavyzdžiui, apie žymiausias baltarusių rašytojus J. Kupalą ir J. Kolasą. Jau kituose straipsniuose⁴¹ aukštai vertindamas V. Majakovskį, ragindamas lietuvių proletarinius rašytojus mokytis iš jo kūrybos, straipsnyje „Geriausias Tarybų epochos poetas“ kritikas trumpai

³⁴ Džugas, Poezijos plenumas.—„Priekalas“, 1936, Nr. 4, p. 231.

³⁵ Džugas, D. Žaliočio „Audringosios jėgos“.—„Priekalas“, 1933, Nr. 1, p. 18.

³⁶ Džugas, Amerikos „Sviesa“ ir jos poetai.—„Priekalas“, 1934, Nr. 3, p. 146.

³⁷ Džugas, Juratos Juraitės apysakos.—„Priekalas“, 1935, Nr. 5, p. 282.

³⁸ Džugas, Poezijos plenumas.—„Priekalas“, 1936, Nr. 4, p. 232.

³⁹ Džugas, Išgyvendinkim mūsų poezijos trūkumus.—„Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 36.

⁴⁰ B. Pranskus, Bonaventūras Pauliukevičius.—Kn. B. Pauliukevičius, Berno vargai, p. 20.

⁴¹ Žr. „Poezijos plenumas“.

kalba apie V. Majakovskio kūrybos pobūdį, nusako jo poezijos reikšmę. Straipsnyje „A. Puškino sukaktuvėms besiantinant“ pabrėžia pasaulinę A. Puškino reikšmę.

Kritikas stengėsi neužmiršti ir Lietuvoje leidžiamos literatūros. Savo kritinės veiklos pradžioje jis yra parašęs porą straipsnių apie trečiafrontininkus. Teisingai pastebėdamas, kad jų skelbiamas kairumas yra daugiau išorinio pobūdžio, išskėlęs kai kuriuos formalistinius reiškinius, trečiafrontininkus vertina kiek vienpusiškai, neiškelia jų kūrybos teigiamų pusių, neįžvelgia jų tikrojo socialinio pobūdžio.

Jis, kaip matėme, palietė įvairios rūšies literatūrą, tačiau didžiausi, be abejo, jo nuopelnai yra lietuvių proletarinės literatūros, kurtos Tarybų Sąjungoje, ugdymui. Jis savo kritiniais straipsniais padėjo rašytojams augti idejiškai, kelti literatūrinį meistriškumą. Reikia neužmiršti, kad kritiko kūrybiniuose planuose buvo numatyta dar plačiau, giliau panagrinėti atskirų rašytojų kūrybą. Straipsnyje „Apie BTSR tarybinių rašytojų lietuvių sekcijos poeziją“ B. Pauliukevičius, trumpai paanalizavęs F. Vaišnorą, A. Dabulevičiaus, A. Merkytės eilėraščių rinkinius, pastebi, kad čia nebuvo duota išsami minėtų poetų charakteristika. Tam reikalui bus paskirta visa eilė nuodugnių straipsnių⁴².

Siaulių K. Preikšo v. Pedagoginis institutas,
Lietuvių k. ir literatūros katedra

Įteikta
1962 m. rugsėjo mėn.

ЛИТЕРАТУРНЫЙ КРИТИК Б. ПАУЛЮКЯВИЧЮС

Б. ПРЕСКЕНИС

Резюме

Б. Паулюкявичюс (псевдоним Джугас) является не только видным литовским пролетарским писателем, но и известным представителем литовской литературно-марксистской критики 1917—1940 гг.

В своей статье, являющейся главой диссертации, автор пытается осветить деятельность Б. Паулюкявичюса как литературного критика.

Основное внимание критик уделял творчеству литовских пролетарских писателей, проживающих в Советском Союзе. Он анализировал произведения Б. Прансуса, Е. Тауткайте, А. Мерките, А. Дабулявичюса, Ф. Вайшнораса, а также ряда начинающих писателей.

В деятельности критика можно выделить две области. Во-первых, он писал статьи об отдельных произведениях, напр., о сборнике стихов Б. Прансуса «Бурные силы», о его романе в стихах «Ионас Стумбрис», о сборнике рассказов Э. Тауткайте «Курьер партии», во-вторых, краткие заметки об отдельных литовских пролетарских писателях.

В своих статьях и заметках Б. Паулюкявичюс боролся за дальнейший идейный рост литовской пролетарской литературы, отмечал недостатки идейного характера. Он требовал от писателей глубокого отражения действительности, строительства социализма.

Критик много внимания уделял также художественным особенностям произведений, широко интересовался вопросами поэтического образа, поэтической речи, стихосложения, ритма, рифмы, анализировал проблемы типичности, художественного метода и жанра.

Кроме анализа творчества литовских пролетарских писателей, Б. Паулюкявичюс писал также о В. Маяковском, Я. Коласе, Я. Купале, А. Пушкине, отмечая их значение для литовской пролетарской литературы.

Своими статьями Б. Паулюкявичюс помогал литовским писателям в идейном и художественном росте.

⁴² „Raudonasis artojas“, 1936, Nr. 8.